כיתה י' | תנ"ך | שיעור 4 מתוך 13 | 45 דק' | בראשית מא, א-נז

ממלכתי: סיפורי יוסף ואחיו (בראשית לח-נ) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

חלומות פרעה ועליית יוסף: "הנמצא כזה"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את חלומות פרעה, את פתרונם ואת עצת יוסף (מא, א-לו)
- התלמידים ינתחו את המעבר של יוסף מאסיר למשנה למלך ואת ייחוס החכמה לאלוהים ("בִּלְעָדָי", מא, טז), בעזרת רש"י, ספורנו ורמב"ן
- התלמידים ידונו בתכנון לטווח ארוך ובמשמעות השמות מנשה ואפרים (מא, נא-נב)

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה הופך את יוסף מאסיר לשליט: הפתרון, העצה, או משהו אחר?

החרטומים יודעים לשמוע חלום, אבל רק יוסף מציע תוכנית: "וְעַתָּה יֵרֶא פַּרְעֹה, אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם" (לג). פרעה עונה: "הֲנִמְצָא כָזֶה – אִישׁ, אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ" (לח).

🧪 פתיחה

מציגים על הלוח: "שבע שנים טובות, ואחריהן שבע שנים קשות. מה הייתם עושים?" התלמידים כותבים במשך דקה צעד אחד. אחרי שיתוף: היום נראה מה הציע יוסף, ולמה פרעה בחר דווקא בו.

📖 הסבר למורה

הפתיחה. "וַיְהִי, מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים" (א): עברו שנתיים מאז שר המשקים שכח (מ, כג). פרעה חולם שני חלומות: פרות על היאור ושיבולים. החרטומים אינם מצליחים: "וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה" (ח). ספורנו מסביר שהם טעו כי "חָשְׁבוּ שֶׁהֵם שְׁנַיִם", ואילו יוסף אומר "חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא" (כה).

"בִּלְעָדָי" (טז). כמו בבית הסוהר (מ, ח), יוסף מייחס את הפתרון לאלוהים, הפעם מול המלך. רש"י: "אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי". המילה "הָאֱלֹהִים" חוזרת בדבריו כמה פעמים (טז, כה, כח, לב). שר המשקים, שהזכיר אותו, הציג אותו רק כ"נַעַר עִבְרִי, עֶבֶד" (יב).

מפתרון לתוכנית (לג-לו). יוסף לא מסתפק בפתרון: הוא ממליץ על "אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם", על פקידים ועל איסוף חמישית מהיבול בשנות השובע. רמב"ן מסביר שיש צורך באדם אחד שימונה על כל הארץ ויפקיד פקידים תחתיו. ספורנו: מאחר שאלוהים הראה גם את השובע, פרעה צריך להבין "בַּמֶּה תּוֹשִׁיעַ".

העלייה (לז-נז). יוסף מקבל טבעת, בגדי שש, רביד זהב ומרכבה (מב-מג); שוב בגד מסמן שינוי מעמד. פרעה נותן לו שם מצרי, "צָפְנַת פַּעְנֵחַ" (רש"י: "מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת"), ואישה מצרית. אבל שמות בניו עבריים: "מְנַשֶּׁה: כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי, וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי" ו"אֶפְרָיִם: כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים, בְּאֶרֶץ עָנְיִי". קריאה שלנו (פרפרזה): השמות חושפים את הקרע בזהותו של יוסף, בין שכחת העבר לבין הכרה שמצרים היא עדיין "אֶרֶץ עָנְיִי".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק מא, פסוקים א-נז

(א) וַיְהִי, מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים; וּפַרְעֹה חֹלֵם, וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר.

(ב) וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר, עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת, יְפוֹת מַרְאֶה, וּבְרִיאֹת בָּשָׂר; וַתִּרְעֶינָה, בָּאָחוּ.

(ג) וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר, רָעוֹת מַרְאֶה, וְדַקּוֹת בָּשָׂר; וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת, עַל־שְׂפַת הַיְאֹר.

(ד) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת, רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר, אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת, יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת; וַיִּיקַץ, פַּרְעֹה.

(ה) וַיִּישָׁן, וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית; וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים, עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד – בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת.

(ו) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים, דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים – צֹמְחוֹת, אַחֲרֵיהֶן.

(ז) וַתִּבְלַעְנָה, הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת, אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים, הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת; וַיִּיקַץ פַּרְעֹה, וְהִנֵּה חֲלוֹם.

(ח) וַיְהִי בַבֹּקֶר, וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם, וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ; וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ, וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה.

(ט) וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים, אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר: אֶת־חֲטָאַי, אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם.

(י) פַּרְעֹה, קָצַף עַל־עֲבָדָיו; וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר, בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים – אֹתִי, וְאֵת שַׂר הָאֹפִים.

(יא) וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד, אֲנִי וָהוּא: אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ, חָלָמְנוּ.

(יב) וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי, עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים, וַנְּסַפֶּר־לוֹ, וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ: אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ, פָּתָר.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ, כֵּן הָיָה: אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי, וְאֹתוֹ תָלָה.

(יד) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף, וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר; וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו, וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה.

(טו) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה, אֶל־יוֹסֵף, חֲלוֹם חָלַמְתִּי, וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ; וַאֲנִי, שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר, תִּשְׁמַע חֲלוֹם, לִפְתֹּר אֹתוֹ.

(טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר, בִּלְעָדָי: אֱלֹהִים, יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה.

(יז) וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה, אֶל־יוֹסֵף: בַּחֲלֹמִי, הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר.

(יח) וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר, עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת, בְּרִיאוֹת בָּשָׂר, וִיפֹת תֹּאַר; וַתִּרְעֶינָה, בָּאָחוּ.

(יט) וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן, דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד, וְרַקּוֹת בָּשָׂר: לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם, לָרֹעַ.

(כ) וַתֹּאכַלְנָה, הַפָּרוֹת, הָרַקּוֹת, וְהָרָעוֹת – אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת, הַבְּרִיאֹת.

(כא) וַתְּבֹאנָה אֶל־קִרְבָּנָה, וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבָּנָה, וּמַרְאֵיהֶן רַע, כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה; וָאִיקָץ.

(כב) וָאֵרָא, בַּחֲלֹמִי; וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים, עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד – מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת.

(כג) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים, צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים – צֹמְחוֹת, אַחֲרֵיהֶם.

(כד) וַתִּבְלַעְן הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת, אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת; וָאֹמַר, אֶל־הַחַרְטֻמִּים, וְאֵין מַגִּיד, לִי.

(כה) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה, חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא: אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה, הִגִּיד לְפַרְעֹה.

(כו) שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת, שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה, וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת, שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה: חֲלוֹם, אֶחָד הוּא.

(כז) וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן, שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה, וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת, שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים – יִהְיוּ, שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב.

(כח) הוּא הַדָּבָר, אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה: אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה, הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה.

(כט) הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים, בָּאוֹת – שָׂבָע גָּדוֹל, בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(ל) וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב, אַחֲרֵיהֶן, וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע, בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם; וְכִלָּה הָרָעָב, אֶת־הָאָרֶץ.

(לא) וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ, מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן: כִּי־כָבֵד הוּא, מְאֹד.

(לב) וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה, פַּעֲמָיִם – כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים, וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ.

(לג) וְעַתָּה יֵרֶא פַּרְעֹה, אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם; וִישִׁיתֵהוּ, עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(לד) יַעֲשֶׂה פַרְעֹה, וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ; וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם, בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע.

(לה) וְיִקְבְּצוּ, אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת, הַבָּאֹת, הָאֵלֶּה; וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה, אֹכֶל בֶּעָרִים – וְשָׁמָרוּ.

(לו) וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן, לָאָרֶץ, לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב, אֲשֶׁר תִּהְיֶיןִ־בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם; וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ, בָּרָעָב.

(לז) וַיִּיטַב הַדָּבָר, בְּעֵינֵי פַרְעֹה, וּבְעֵינֵי, כָּל־עֲבָדָיו.

(לח) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה, אֶל־עֲבָדָיו: הֲנִמְצָא כָזֶה – אִישׁ, אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ.

(לט) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף, אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת, אֵין־נָבוֹן וְחָכָם, כָּמוֹךָ.

(מ) אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי, וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי; רַק הַכִּסֵּא, אֶגְדַּל מִמֶּךָּ.

(מא) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה, אֶל־יוֹסֵף: רְאֵה נָתַתִּי אֹתְךָ, עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(מב) וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ, וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף; וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ, וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ.

(מג) וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ, בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ, וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו, אַבְרֵךְ; וְנָתוֹן אֹתוֹ, עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(מד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף, אֲנִי פַרְעֹה; וּבִלְעָדֶיךָ, לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ – בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(מה) וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף, צָפְנַת פַּעְנֵחַ, וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן, לְאִשָּׁה; וַיֵּצֵא יוֹסֵף, עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(מו) וְיוֹסֵף, בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, בְּעָמְדוֹ, לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם; וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה, וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם.

(מז) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ, בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע – לִקְמָצִים.

(מח) וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל שֶׁבַע שָׁנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיִּתֵּן־אֹכֶל, בֶּעָרִים: אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ, נָתַן בְּתוֹכָהּ.

(מט) וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם, הַרְבֵּה מְאֹד – עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר, כִּי־אֵין מִסְפָּר.

(נ) וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים, בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב, אֲשֶׁר יָלְדָה־לוֹ אָסְנַת, בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אוֹן.

(נא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר, מְנַשֶּׁה: כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי, וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי.

(נב) וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי, קָרָא אֶפְרָיִם: כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים, בְּאֶרֶץ עָנְיִי.

(נג) וַתִּכְלֶינָה, שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע, אֲשֶׁר הָיָה, בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

(נד) וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב, לָבוֹא, כַּאֲשֶׁר, אָמַר יוֹסֵף; וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת, וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם.

(נה) וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם; וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף, אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ.

(נו) וְהָרָעָב הָיָה, עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ; וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם, וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם, וַיֶּחֱזַק הָרָעָב, בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

(נז) וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה, לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף: כִּי־חָזַק הָרָעָב, בְּכָל־הָאָרֶץ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "בִּלְעָדָי: אֱלֹהִים, יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה" (בראשית מא, טז)

💭 **מפרשים:** רש"י: "אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא אֱלֹהִים יַעֲנֶה". ספורנו מפרש אחרת: "אֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁיֵּשׁ בִּלְי סָפֵק פּוֹתֵר בִּלְעָדַי", כלומר יוסף מסרב להציג את עצמו כפותר היחיד.

📜 **כתוב:** "הֲנִמְצָא כָזֶה – אִישׁ, אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ" (בראשית מא, לח)

💭 **מפרשים:** רש"י: "אִם נֵלֵךְ וּנְבַקְּשֶׁנּוּ, הֲנִמְצָא כָמוֹהוּ?". רמב"ן: פרעה פונה לעבדיו כי יוסף "הָיָה עִבְרִי", ולא רצה למנותו בלי הסכמתם; לכן הוא מדגיש שלא ימצאו מצרי כמוהו.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: שבע טובות ושבע קשות, מה הייתם עושים? (4 דקות)
2. קריאה מהירה: א-טו, החלומות, כישלון החרטומים, שר המשקים נזכר (8 דקות)
3. "בִּלְעָדָי" והפתרון (טז-לב): כתוב/מפרשים, רש"י וספורנו (10 דקות)
4. העצה (לג-לו): פתרון מול תוכנית, עבודה בקבוצות (9 דקות)
5. העלייה (לז-מו) ושמות הבנים (נא-נב): זהות במצרים (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. למה לא הצליחו החרטומים לפתור את החלום, לפי ספורנו (מא, ח)?
2. מה הציע יוסף לפרעה לעשות בשנות השובע (מא, לד-לו)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה ההבדל בין פירוש רש"י לפירוש ספורנו ל"בִּלְעָדָי"?
2. מה מלמדים השמות מנשה ואפרים על עולמו הפנימי של יוסף?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם יוסף היה צריך להציע עצה כשאיש לא ביקש ממנו? מה זה מלמד על מנהיגות?
2. יוסף מקבל שם מצרי ואישה מצרית, אבל קורא לבניו שמות עבריים. איך שומרים על זהות בארץ זרה?

🏁 סיכום השיעור

יוסף מתרומם מן הבור לשלטון בזכות שילוב של ענווה ("בִּלְעָדָי"), הבנה ("חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא") ויכולת לתכנן. שמות בניו מראים שההצלחה לא מחקה את העבר.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "מה הייתה התכונה החשובה ביותר של יוסף בפרק, ולמה? משפט אחד."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: הכפילות בחלומות (פרות/שיבולים, שבע/שבע) והחזרה של פרעה על החלום (יז-כד) כאמצעי הדגשה.
- מנהיגות ותכנון: ההבדל בין פתרון בעיה לבין הצעת תוכנית; יוסף כ"יועץ כלכלי".
- זהות והשתלבות: השם המצרי, הנישואים והשמות העבריים לבנים; דיון פתוח.
- רקע מצרי (ברמה עובדתית): היאור, החרטומים, טבעת החותם ורביד הזהב כסמלי שלטון.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (מא, טז): "אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי": ענווה וקידוש שם שמים מול מלך זר.
- רמב"ן (מא, לח) על החשש מעבד עברי, וספורנו (מא, לג) על חובת פרעה לפעול אחרי הגילוי.
- שמות הבנים: הכרת הטוב לאלוהים בתוך הגלות ("בְּאֶרֶץ עָנְיִי").
- דיון בהשגחה: השכחה של שר המשקים (מ, כג) מובילה לעלייה ברגע הנכון.

💡 הערות למורה

הפרק ארוך (57 פסוקים): מומלץ לקרוא בכיתה את טז, כה-מ ונא-נב, ולתת את השאר לקריאה עצמית. את פסוקים יז-כד (פרעה מספר שוב) אפשר להשוות בזריזות לפסוקים א-ז. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

המעבר מפתרון לתוכנית, "בִּלְעָדָי" לפי רש"י וספורנו, שמות הבנים, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית מא (מכון ממרא)
- ספורנו על בראשית מא, ח (ספריא)
- רש"י על בראשית מא, טז (ספריא)
- ספורנו על בראשית מא, טז (ספריא)
- רמב"ן על בראשית מא, לג (ספריא)
- רש"י על בראשית מא, לח (ספריא)
- רמב"ן על בראשית מא, לח (ספריא)
- רש"י על בראשית מא, מה (ספריא)

מחוון: חלומות פרעה ועליית יוסף: "הנמצא כזה"

1. חלום א: שבע פרות יפות ושבע פרות רעות עולות מן היאור; הרעות אוכלות את היפות. חלום ב: שבע שיבולים מלאות ושבע דקות; הדקות בולעות את המלאות. הפתרון לשניהם: שבע שנות שובע ואחריהן שבע שנות רעב.
2. למשל "אֱלֹהִים, יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה" (טז); "אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה, הִגִּיד לְפַרְעֹה" (כה); גם כח ולב. המטרה: לייחס את החכמה ואת העתיד לאלוהים, לא לעצמו.
3. רש"י: "אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי"; אלוהים ישים תשובה בפיו. ספורנו: יוסף אומר שיש בוודאי פותרים מלבדו; הוא לא מציג את עצמו כיחיד.
4. למנות "אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם" על ארץ מצרים; למנות פקידים; לאסוף חמישית מן היבול בשנות השובע ולשמור אותו "לְפַקָּדוֹן לָאָרֶץ" לשנות הרעב.
5. מנשה: "כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי, וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי". אפרים: "כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים, בְּאֶרֶץ עָנְיִי". יוסף מבקש לשכוח את הסבל, ובכל זאת מצרים נשארת בעיניו "אֶרֶץ עָנְיִי"; השמות עבריים.
6. תשובה טובה: ענווה ויראה (טז), הבנה של אחדות החלומות (כה), חכמה מעשית ותכנון (לג-לו). רמב"ן: פרעה מדגיש בפני עבדיו שלא יימצא מצרי כמוהו כי יוסף עברי, ולכן ההכרה ב"רוּחַ אֱלֹהִים" היא שמצדיקה את המינוי. ניקוד מוצע: שלוש ראיות × 5, רמב"ן 5.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ופרשנים נוספים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: סיפורי יוסף ואחיו (בראשית לח-נ) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.